

Sybilla Stanisławska-Kloc
Katedra Prawa Własności Intelektualnej
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński

Problematyka praw własności intelektualnej w ustawie o Polskiej Akademii Nauk

Abstrakt. W artykule została przedstawiona problematyka dotycząca wytworów intelektualnych chronionych prawami własności intelektualnej, które są wykorzystywane w działalności Polskiej Akademii Nauk oraz jej jednostek. Zaprezentowano skrótowo rozwiązania prawne służące ochronie dóbr intelektualnych oraz te dotyczące zarządzania i komercjalizacji praw własności intelektualnej w jednostkach PAN. Obecnie działalność naukowa nieodzwrotnie związana jest z tworzeniem, głównie utworów i wynalazków oraz wykorzystywaniem cudzych rozwiązań chronionych prawami własności intelektualnej. Niestety także i w tej działalności dochodziło do naruszeń praw osób trzecich stąd celowe było znowelizowanie przepisów dotyczących szczegółowych zasad odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników PAN oraz uregulowanie funkcjonowania komisji do spraw etyki w nauce. Należy pamiętać, iż odpowiedzialność dyscyplinarna nie wyłącza odpowiedzialności cywilnej i karnej przewidzianej w prawie autorskim oraz prawie własności przemysłowej, a nadto nie wyłącza możliwości odebrania tytułu lub stopnia naukowego.

Słowa kluczowe: prawa własności intelektualnej, prawo autorskie, plagiat, odpowiedzialność pracowników naukowych z tytułu naruszenia praw własności intelektualnej, zarządzanie i komercjalizacja praw własności intelektualnej, komisja ds. etyki w nauce.

Intellectual property law issues in the Act on the Polish Academy of Science

Abstract. This paper presents legal issues in intellectual property relevant for the Polish Academy of Science (PAS) and its organizational units. The paper outlines legal solutions for the protection of intellectual property and those concerning managing and commercialisation of IP rights in PAS. Nowadays scientific work is immanently connected with creating, in particular copyright works or patentable inventions, and with exploitation of third party IP rights. Regrettably, also in this field infringements have occurred and therefore it was considered appropriate to amend legal provisions on disciplinary liability of PAS employees and to regulate the operations of the commission for research ethics. It should be borne in mind though that disciplinary sanctions do not override civil and criminal liability resulting from copyright law or industrial property law. Neither do they avert depriving the infringers of their scientific titles or degrees.

Key words: intellectual property rights, copyright, plagiarism, liability of scientists for infringements of intellectual property rights, managing and commercialisation of intellectual property rights, commission for research ethics

I. Wstęp

Celem tego opracowania jest przedstawienie problematyki dotyczącej praw własności intelektualnej w działalności Polskiej Akademii Nauk oraz jej jednostek. Zaprezentowane zostaną w nim skrótowo rozwiązania prawne służące ochronie dóbr intelektualnych oraz te dotyczące zarządzania i komercjalizacji praw wła-

sności intelektualnej w jednostkach PAN, odpowiedzialności pracowników PAN w związku z naruszeniem praw własności intelektualnej, funkcjonowania komisji do spraw etyki w nauce. Te trzy ostatnie aspekty zasadniczo stanowią istotę tytułowego zagadnienia, zostały one uregulowane w ustawie o Polskiej Akademii Nauk (dalej jako „ustawa o PAN”¹).

Śp. prof. M. du Vall w monografii dotyczącej prawa patentowego² jako motto użył słów prezydenta Abrahama Lincolna: „System patentowy dodał paliwa interesu do płomienia geniuszu przy odkrywaniu i wytwarzaniu nowych i użytecznych przedmiotów”. Współcześnie już nie tylko prawo patentowe, ale cały system prawa własności intelektualnej w pewnym sensie dodaje „paliwa interesu” do „płomienia geniuszu” twórców, którzy kreują nowe dobra o bardzo dużym znaczeniu społecznym i wartości komercyjnej³. Pociąga to za sobą ogromny wzrost znaczenia praw własności intelektualnej⁴, które odgrywają coraz większą rolę w gospodarce, nie tylko krajowej, europejskiej⁵, ale i światowej. Zjawiska te nie pozostają bez wpływu na świat nauki, który w dodatku coraz bliżej współpracuje ze światem biznesu. Im większa wartość pewnego dobra wykorzystywanego komercyjnie tym większa potrzeba dokładnego ustalenia jego statusu prawnego, jak i ustalenia zasad korzystania z tego dobra oraz podziału korzyści finansowych z nim związanych. Nie powinno być (i nie jest) przy tym celem nowych regulacji prawnych czynienie z naukowców przedsiębiorców. Przedstawiciele środowiska naukowego nie tracąc z oczu misji naukowej i rozwijając swoje pasje naukowe powinni jednak znać regulacje prawne i odpowiednio zadbać o należne im oraz ich jednostkom korzyści z tytułu wykorzystywania przedmiotów chronionych prawami własności intelektualnej.

W kontekście powyższych uwag ogólnych pouczający może być przypadek Marii Skłodowskiej-Curie, w której biografii czytamy: „... Wspomniałam o patentach, które powinny były uczynić z niej bardzo bogatą kobietę. Odpowiedziała spokojnie: Rad nie powinien wzbogacać nikogo, jest on pierwiastkiem, więc należy do

¹ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r., opubl. w Dz. U. z 2010 r. Nr 96, poz. 619, ze zm.

² *Prawo patentowe*, Warszawa 2008.

³ Przykładowo por. ranking wartości znaków towarowych – *Best Global Brands Ranking*, źródło: <http://bestglobalbrands.com/2014/ranking/>; chociaż same znaki jako takie nie stanowią istotnego dobra niematerialnego tworzonego w sferze działalności naukowej, ale już urządzenia, produkty oznaczone tymi znakami jak najbardziej.

⁴ Nie bez powodu wydłuża się (czy zasadnie to kwestia dyskusyjna) czas trwania niektórych praw własności intelektualnej, wprowadza coraz bardziej szczegółowe regulacje prawne dotyczące treści tych praw, nie tylko na płaszczyźnie krajowej, ale i unijnej oraz międzynarodowej.

⁵ Por. np. interesujący dokument tzw. *Green paper – prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy*, z dnia 16 lipca 2008 r., COM (2008), 466/3, dostęp: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/greenpaper_en.pdf. oraz reguły dot. własności intelektualnej w programach ramowych UE – 7 Program Ramowy a obecnie w programie HORIZON 2020 którego dotyczy Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1290/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające zasady uczestnictwa i upowszechniania dla programu „Horyzont 2020” – programu ramowego w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020) oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1906/2006, D. Kasprzycki, *Własność intelektualna w Programach Ramowych UE*, ZNUJ PIPWI 2009, z. 103, s. 70 i nast.

wszystkich ludzi (...)”⁶. W dalszej części córka naszej noblistki, powołując się na wspomnienia pytającej tj. amerykańskiej dziennikarki W. Brown Meloney, pisze że w tym czasie działały wielkie fabryki radu w Stanach, a M. Skłodowskiej-Curie nie było stać na gram radu do badań, który kosztował sto tysięcy dolarów. Z inicjatywy tej dziennikarki zorganizowano w USA zbiórkę funduszy, za które zakupiono pierwiastek. Natomiast M. Skłodowska-Curie musiała w 1921 r. odbyć podróż na drugi kontynent i w kilkutygodniowym objeździe po kraju podziękować ofiarodawcom.

Odkrycia naukowe jako takie zawsze będą „wolne”⁷, ale ich konkretne zastosowania mogą być odpowiednio chronione prawami własności intelektualnej i mogą przysłużyć się światu nauki i społeczeństwu. „Twórcy” tych odkryć mogą w ramach ochrony dobra osobistego w postaci: twórczości naukowej, na podstawie art. 23–24 k.c.⁸, żądać podawania swojego nazwiska jako odkrywcy⁹, sprzeciwiać się przywłaszczaniu sobie „autorstwa” odkrycia przez inne osoby. Odkrywcy nie mogą zakazywać innym osobom wykorzystywania odkrycia „jako takiego”, czy też przygotowywania opracowań na jego temat.

I chociaż dzisiaj podróże transatlantyckie już nie są tak długie jak przed stu laty, i nie wszyscy naukowcy tak jak M. Skłodowska-Curie są mało rządni sławy, to jednak rozwój działalności badawczej nie może zależeć tylko od datków ze zbiorów publicznych, czy hojności sponsorów. Obok funduszy z budżetu państwa przeznaczanych na działalność naukową i badawczą sami naukowcy mogą i powinni właściwie komercjalizując dobra intelektualne pozyskiwać dodatkowe fundusze dla rozwoju własnego i rozwoju nauki.

II. Regulacja dotycząca praw własności intelektualnej w ustawie o PAN

Ustawa o PAN z 2010 r. zawiera uregulowanie kwestii związanych z własnością intelektualną w następującym zakresie:

- a) odpowiedzialność pracowników naukowych w związku z naruszeniem praw własności intelektualnej (dyscyplinarną, pracowniczą – rozwiązanie stosunku pracy z mianowanym pracownikiem naukowym bez wypowiedzenia w przypadku zaistnienia pewnych naruszeń, głównie prawa autorskiego);
- b) zarządzanie prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz prawami własności przemysłowej, komercjalizacja wyników badań naukowych i prac rozwojowych;
- c) działanie komisji do spraw etyki w nauce i uchwalenie kodeksu etyki pracownika naukowego.

⁶ E. Curie, *Maria Curie*, PWN, Warszawa 1979, s. 362–363.

⁷ Por. pkt III. niniejszego artykułu.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., kodeks cywilny, t.j. opubl. w Dz. U. z 2014 r., poz. 121 ze zm.

⁹ Powszechną praktyką jest właśnie oznaczanie teorii, odkrywanych zjawisk czy reguł przyrodniczych nazwiskiem naukowca, który je odkrył, opisał jako pierwszy.

Ustawa przewiduje utratę członkostwa w Polskiej Akademii Nauk w przypadku skazania prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne oraz możliwość pozbawienia statusu członka w przypadku naruszenia zasad etyki w nauce (art. 9). Takim przestępstwem umyślnym¹⁰ jest przywłaszczenie autorstwa (tzw. plagiat) z art. 115 pr. aut., które jest też oczywiście kwalifikowane jako naruszenie zasad etyki w nauce.

Przyjęte w ustawie o PAN regulacje dotyczące własności intelektualnej (pkt a–b) są wynikiem procesu szerszych zmian zachodzących w sferze nauki¹¹, czyli reformy tej dziedziny życia mającej na celu dostosowanie jej do zachodzących zmian społeczno-gospodarczych. Podobne regulacje zostały zawarte w ustawie o szkolnictwie wyższym¹² oraz ustawie z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych¹³.

Omawiając problematykę konsekwencji naruszenia praw autorskich przez pracownika naukowego nie sposób pominąć regulacji zawartej w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki¹⁴ (dalej „u.tyt.st.nauk.”). Większość pracowników jednostek PAN posiada stopnie naukowe lub tytuł naukowy; do obowiązków pracowników naukowych należy uzyskiwanie takich stopni i tytułu. Naruszenie prawa autorskiego¹⁵ może stanowić podstawę do „odebrania” stopnia naukowego (doktora, doktora habilitowanego) lub tytułu naukowego oraz stopnia i tytułu w zakresie sztuki. Na podstawie art. 29 u.tyt.st.nauk. możliwe jest wznowienia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora lub doktora habilitowanego oraz tytułu profesora nie tylko w oparciu o przesłanki z art. 145 k.p.a. – ale także na podstawie nowych okoliczności wskazujących na to, że „stopień doktora lub doktora habilitowanego albo tytuł profesora został nadany na podstawie dorobku powstałego z naruszeniem prawa, w tym praw autorskich, lub dobrych obyczajów w nauce”. W wyniku wznowienia postępowania jednostka ustala czy doszło do naruszenia prawa czy dorobek (w którym mieści się praca doktorska, rozprawa habilitacyjna) powstał z naruszeniem prawa autorskiego np. czy doszło do wykorzystania fragmentów cudzych utworów

¹⁰ Tak też Z. Ćwiąkałski, w: J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiąkałski, R. Markiewicz E. Trape, (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, wyd. 5, 2011, s. 719; J. Raglewski, w: M. Bukowski, D. Flisak (red.), Z. Okoń, P. Podrecki, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX, 2015, s. 1419–1420.

¹¹ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r., Przepisy wprowadzające ustawy reformujące system nauki, opubl. w Dz. U. z 2010 r. Nr 96, poz. 620, ze zm.

¹² Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o szkolnictwie wyższym, t.j. opub. w Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.

¹³ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych, opubl. w Dz. U. z 2010 r. Nr 96, poz. 618 ze zm.

¹⁴ Ustawa z dnia 13 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, opubl. w Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.

¹⁵ Por. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2013 r., s. 115; S. Stanisławska-Kloc, *Plagiat – zagrożenie dla autorstwa w XXI w.*, w: J. Balcarczyk (red.), *Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe zasady, wartości, technologie*, Warszawa 2012, s. 313–338; *Plagiat contra autoplagiat*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa 2013, s. 1091–1114.

w warunkach przywłaszczenia autorstwa) lub dobrych obyczajów w nauce (np. czy miała miejsce nierzetelność naukowa). Ustawa nie precyzuje skali naruszenia jaka stanowi o zasadności powzięcia decyzji o „odebraniu” stopnia lub tytułu. O ile dla samego wszczęcia postępowania wznowieniowego wystarczy zaistnienie podejrzenia, iż dorobek powstał z naruszeniem prawa, to dla odebranie stopnia czy tytułu powinno się przyjmować kryteria takie jak w art. 29 „a” u.tyt.st.nauk. (tj. istotność naruszenia). Przepis ten stanowi, iż możliwe jest stwierdzenie przez radę jednostki lub Centralną Komisję „nieważności postępowania w sprawie nadania tytułu lub stopnia, jeżeli w pracy stanowiącej podstawę nadania tytułu lub stopnia osoba ubiegająca się o tytuł lub stopień przypisała sobie autorstwo istotnego (podkr. SSK) fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego”¹⁶. Nowelizacja tej ustawy z 2014 r. przesądziła kwestię pozbawienia tytułu naukowego profesora. W art. art. 29 „b” u.tyt.st.nauk. przyjęto, iż „w przypadku stwierdzenia nieważności postępowania o nadanie tytułu profesora albo uchylecia, w wyniku wznowienia postępowania, uchwały o przedstawieniu kandydata do tytułu profesora, osoba, której nadano tytuł profesora, traci prawo do posługiwania się tym tytułem”¹⁷.

III. Prawo własności intelektualnej

Z uwagi na charakter niniejszego opracowania nie jest możliwe odpowiednie, całościowe zaprezentowanie problematyki prawa własności intelektualnej. Dlatego też zostaną wyłącznie porządkowo podane, pewne podstawowe informacje dotyczące tej sfery prawa.

Prawo własności intelektualnej zasadniczo obejmuje dwie kategorie praw:

- prawo autorskie i prawa pokrewne¹⁸ (prawa artystów wykonawców, prawa producentów fonogramów oraz wideogramów, prawa do nadań programów radiowych i telewizyjnych), do tej kategorii zalicza się też prawo producenta bazy danych¹⁹,
- prawa własności przemysłowej²⁰ (które obejmują patenty udzielane na wynalazki, prawa ochronne do wzorów użytkowych, prawa z rejestracji

¹⁶ Wznowienie postępowania ma miejsce wtedy, gdy została już wydana prawomocna decyzja o nadaniu stopnia lub tytułu (w wyniku wznowienia może zostać utrzymana decyzja o nadaniu lub uchylona; to już zależy od tego czy i jakie naruszenie prawa zostanie udowodnione). Natomiast instytucja nieważności postępowania została przewidziana na przypadki, gdy postępowanie jest w toku, zostaje ujawniony plagiat i wtedy jedną decyzją stwierdzającą właśnie nieważność tego postępowania zostaje ono zakończone.

¹⁷ Wcześniej wskazywano, iż ustawa nie przewidywała podstawy i trybu dla wydania (przez prezydenta RP) decyzji pozbawiającej prawa do posługiwania się tym tytułem.

¹⁸ Uregulowane w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r., t.j. opubl. w Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.

¹⁹ Uregulowane w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych, opubl. w Dz. U. Nr 128, poz. 1402 ze zm.

²⁰ Uregulowane w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. prawo własności przemysłowej, t.j. opubl. w Dz. U. z 2013 r., poz. 1410 ze zm.

wzorów przemysłowych, prawa ochronne do znaków towarowych, prawo z rejestracji oznaczenia geograficznego, prawo z rejestracji topografii układu scalonego), do tej kategorii zalicza się też prawo hodowcy do odmiany rośliny²¹.

Ochrona autorskoprawna powstaje automatycznie, nie wymaga spełnienia jakichkolwiek formalności. Tzw. noty *copyrightowe*, których umieszczanie jest zalecane w celach informacyjnych, nawiązania kontaktu z podmiotem uprawnionym, nie wpływają w Polsce na zakres ochrony.

Definicja utworu jest zawarta w art. 1 pr. aut. („Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”), przepis ten zawiera też przykładowy, otwarty katalog utworów („W szczególności przedmiotem prawa autorskiego są utwory: 1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe); 2) plastyczne; 3) fotograficzne; 4) lutnicze; 5) wzornictwa przemysłowego; 6) architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne; 7) muzyczne i słowno-muzyczne; 8) sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne; 9) audiowizualne, w tym filmowe)²².

Należy podkreślić, iż zgodnie z art. 1 ust. 2¹ pr. aut. „Ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia; nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne”. Oznacza to, że samo („jako takie”) odkrycie naukowe, koncepcja, zasada (np. $E = mc^2$), pomysł²³ nie jest utworem, ale już artykuł w którym odkrycie zostanie opisane będzie mieć charakter twórczy²⁴. Jak wskazuje słusznie R. Markiewicz „poza ochroną autorskoprawną pozostaje pomysł badawczy, (idea, hipoteza, sugestia istnienia pewnych prawidłowości, ogólna koncepcja wyjaśnienia problemu, oryginalne pytanie badawcze”, ale zauważa on również, że „dobór faktów lub rozumowań spełnia cechę twórczości, jeżeli jest podyktowany, przynajmniej w części, osobistą (indywidualną) oceną autora i jego wyobraźnią: gdy zatem decydują

²¹ Uregulowane w ustawie z 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin, opub. w Dz. U. z 2003 r. Nr 137, poz. 1300 ze zm.

²² Szczegółowo na temat ochrony autorskoprawnej por. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, s. 29 i nast., ciż, w: J. Barta (red.), M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Cwiakalski, R. Markiewicz (red.), E. Traple, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, wyd. 5, 2011, s. 719; D. Flisak, w: M. Bukowski, D. Flisak, Z. Okoń, P. Podrecki, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX, 2015, s. 22 i nast.

²³ Por. R. Markiewicz, *Zabawy z prawem autorskim*, 2015 r., s. 18 i nast.

²⁴ Szczeg. por. R. Markiewicz, *Ochrona prac naukowych*, *Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej*, z. 55, Kraków, 1990; *Scientific Authorship. Credit and Intellectual Property in Science*, praca zbiorowa, red. M. Biagioli, P. Galison, Nowy Jork, Londyn 2003 r.

o nim zainteresowania i preferencje autora oraz przyjęta przez niego hierarchia wartości”²⁵.

Twórcy przysługują autorskie prawa osobiste (art. 16 pr. aut.), które są nieograniczone w czasie. Do tych praw należy m.in. prawo do autorstwa oraz decydowania o sposobie oznaczenia utworu, prawo do nienaruszalności treści i formy utworu, czy prawo decydowania o jego pierwszym udostępnieniu publiczności. To właśnie naruszenie prawa do autorstwa, polegające na przywłaszczeniu sobie autorstwa cudzego utworu określane jest terminem plagiat. Drugą kategorią praw są autorskie prawa majątkowe (do korzystania z utworu na polach eksploatacji – art. 17 i 50 pr. aut.), które zasadniczo trwają przez okres życia twórcy i 70 lat po jego śmierci.

Podmiotem praw autorskich jest twórca – osoba, która stworzyła utwór. Jednak ustawodawca przewidział szczegółowe uregulowanie dotyczące nabycia autorskich praw majątkowych do utworów pracowniczych (art. 12 pr. aut.). O ile umowa z pracownikiem nie stanowi inaczej, to pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworów stworzonych w ramach wykonywania obowiązków pracowniczych²⁶. Przy czym należy podkreślić, iż ta regulacja nie ma zastosowania²⁷ do utworów naukowych stworzonych przez pracowników zatrudnionych w instytucjach naukowych (np. jednostkach PAN). W odniesieniu bowiem do tych utworów naukowych pracodawca nabywa tylko jednorazowe uprawnienie do tzw. pierwszego opublikowania oraz możliwość korzystania z materiału naukowego zawartego w tym utworze²⁸. Uprawnienie pracodawcy – instytucji naukowej (o ile w umowie o pracę nie postanowiono inaczej) jest słabsze aniżeli „zwykłego” pracodawcy. W tym bowiem przypadku w większym stopniu zabezpieczono prawa pracownika – naukowca, aby mógł on korzystać ze swego dorobku (w tym decydować o zasadach udostępniania utworów tworzących ten dorobek). Zatem jednostki PAN, aby nabyć autorskie prawa majątkowe do utworów naukowych stworzonych przez pracowników muszą zawrzeć z nimi odpowiednie (odrębne) umowy dotyczące praw autorskich (umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe lub umowy licencyjne) albo w umowach

²⁵ R. Markiewicz, *Ochrona prac naukowych*, s. 32 i 37.

²⁶ Rozwiązanie takie stanowi próbę wyważenia pomiędzy interesami pracodawcy (który organizuje miejsce, warunki, narzędzia pracy, płaci pracownikowi comiesięczne wynagrodzenie) oraz pracownika (który tworzy utwór, w pewnym zakresie w zamian za to wynagrodzenie „przekazuje” prawa autorskie pracodawcy).

²⁷ Art. 14 pr. aut. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 12 pr. aut. – tak J. Barta, R. Markiewicz, w: *Komentarz...*, s. 156. Jedynie jeszcze w przypadku pracowniczych programów komputerowych przewidziano szczególną regulację korzystną dla pracodawcy (por. art. 74 ust. 3 pr. aut.).

²⁸ Por. art. 14 pr. aut.: 1. Jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. 2. Instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie.

o pracę (aneksach do umów) zawrzeć postanowienia „ramowe” dotyczące nabycia praw do utworów stworzonych podczas trwania stosunku pracy²⁹.

Ostatnią kwestią która zostanie zasygnalizowane jest udostępnianie utworów na licencjach *Creative Commons*³⁰ (CC), ma ono miejsce m.in. w repozytoriach naukowych. Największym repozytorium cyfrowym tworzonym przez instytut PAN jest RCIN³¹. Podstawę do umieszczenia tam utworu naukowego stworzonego przez pracownika stanowi umowa, w której wyraża on zgodę na takie udostępnianie utworu. Zauważmy dodatkowo, iż w rozporządzeniu 1290/2013³² Horyzont 2020, nadano fakultatywny charakter, upowszechnianiu wyników badań poprzez publikacje naukowe, w formie swobodnego dostępu (*Open Access*).

Jeśli natomiast chodzi o prawa własności przemysłowej, to z reguły powstają one po dokonaniu zgłoszenia do Urzędu Patentowego RP (dalej „UPRP”; powstają po udzieleniu ochrony na mocy decyzji administracyjnej; decyzja wydana przez urząd, po zweryfikowaniu spełnienia wymaganych przepisami przesłanek, kreuje odpowiednie prawa – np. patent na wynalazek). Wszelkie zgłoszenia o udzielenie praw są ogłaszane w Biuletynie UPRP, stąd każdy może się zapoznać z nimi, i powziąć odpowiednie kroki, jeśli uważa, że udzielenie prawa naruszałoby jego wcześniejsze prawa. Opisy (patentowe) wynalazków, na które udzielono patentów są dostępne w elektronicznej bazie³³ UPRP (podobnie jak opisy wzorów użytkowych i przemysłowych). P.w.p. zawiera regulację dotyczącą nabycia praw do wynalazków, wzorów „pracowniczych” (powstałych w związku z wykonywaniem obowiązków ze stosunku pracy albo z realizacji innej umowy – por. art. 11 ust. 3 i 5 p.w.p.). Przy czym dla ustalenia podmiotu uprawnionego (oraz zasad nabycia praw) do tych pracowniczych wynalazków i wzorów istotne znaczenie mają też reguły szczegółowe przewidziane w ustawie o PAN³⁴.

Ogranicz się do przywołania definicji jednej kategorii przedmiotu ochrony tj. wynalazku, który chroniony jest patentem. Zgodnie z art. 24 p.w.p.: patenty są udzielane – bez względu na dziedzinę techniki – na wynalazki, które są nowe, posiadają poziom wynalazczy i nadają się do przemysłowego stosowania. Jedną z przesłanek patentowalności rozwiązania jest nowość. Nowe jest takie rozwiązanie, które nie jest częścią stanu techniki. W art. 25 p.w.p. wskazano jak „ustalany” jest stan techniki – obejmuje on wszystko co zostało udostępnione do wiadomości powszechnej w formie pisemnego lub ustnego opisu, przez stosowanie, wystawienie lub ujawnienie w inny sposób (czyli np. poprzez ujawnienie w artykule naukowym, podczas wystąpienia na konferencji naukowej). Stąd tak ważne jest

²⁹ Z zastrzeżeniem wynikającym z art. 41 ust. 3 pr. aut.

³⁰ Na temat CC por. <http://creativecommons.pl/>.

³¹ Por. <http://rcin.org.pl/dlibra>.

³² Por. art. 1 ust. 3 lit. „c” (viii) oraz art. 43 rozporządzenia, o kt. mowa w przypisie 5. Dostęp: <http://pubserv.uprp.pl/PublicationServer/index.php>.

³³ Dostęp: <http://pubserv.uprp.pl/PublicationServer/index.php>.

³⁴ Por. pkt. IV poniżej.

przestrzeganie przez pracowników zasady poufności, aby nie utracić możliwości uzyskania ochrony w związku z zaprezentowaniem wynalazku (nawet niekiedy jego „elementu”) zanim zostanie on zgłoszony do UPRP (lub do EPO – *European Patent Office*). W tym kontekście, jak zwracają uwagę D. Kasprzycki i J. Ożegalska-Trybalska³⁵, często pojawia się problem kolizji pomiędzy interesami jednostki naukowej związanymi z uzyskaniem ochrony patentowej, a potrzebą naukowca do ujawnienia badań (przywołani autorzy używają określenia: dylemat „publikowanie czy patentowanie”). Ten problem kolizji jest zresztą „specyficzny”. Często bowiem to szybkie ujawnienie wyników badań ma na celu budowanie prestiżu (pozycji) naukowca i jednostki w której jest on zatrudniony, więc też odbywa się w interesie tej jednostki (dodatkowo uwzględnić można jeszcze aspekt tzw. punktacji za publikacje). Tyle, że jest to interes w innej sferze niż ta związana z opatentowaniem rozwiązania (opisanego w publikacji) i uzyskiwaniem potem korzyści z komercjalizacji. Jak najbardziej zasadne są proponowane rozwiązania polegające na wewnętrznej procedurze notyfikacji pracodawcy (lub wyznaczonemu przez niego pracownikowi, zespołowi) planowanej publikacji i sprawdzenia jej pod kątem wyeliminowania ryzyka spowodowania utraty nowości wynalazku³⁶.

Przypomnieć należy, iż zgodnie z art. 28 pkt 1 p.w.p.³⁷ za wynalazki nie uważa się m.in.: odkryć, teorii naukowych i metod matematycznych. Jak pisał M. du Vall wyjaśniając zasadność tego wyłączenia: „odkrycia ujawniają to, co już obiektywnie istnieje, w otaczającej człowieka przyrodzie (np. substancje, takie jak minerały, związki chemiczne czy mikroorganizmy, albo ich właściwość), podczas gdy wynalazki tworzą coś nowego, czego dotychczas nie było. Odkrycia obejmują procesy obiektywnie zachodzące w przyrodzie, wynalazki określają natomiast nowe sposoby postępowania zmierzające do wykorzystania zjawisk występujących w przyrodzie dla zaspokojenia potrzeb człowieka”³⁸. Profesor podawał następujące przykłady: teoria z zakresu fizyki o półprzewodnictwie nie będzie mogła być opatentowana, ale już nowy półprzewodnik i sposób jego wytwarzania taką ochronę uzyska; metoda uproszczonego dzielenia nie podlega patentowaniu, ale kalkulator który wykorzystuje tę metodę może zostać opatentowany; podawał on też historyczne przykłady wykorzystywania odkryć (Fleming – penicylina, Nobel – dynamit)³⁹.

Podkreślić trzeba, że w praktyce działalności instytutów naukowych istotną rolę odgrywają wzory użytkowe (art. 94–101 p.w.p.) i niekiedy (w sferze artystycznej)

³⁵ D. Kasprzycki, J. Ożegalska-Trybalska, *Prawne aspekty zarządzania własnością intelektualną na uczelniach. Zagadnienia wybrane*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa 2013, s. 417.

³⁶ Tak. D. Kasprzycki, J. Ożegalska-Trybalska, op. cit., s. 418-419.

³⁷ Przepis ten stosuje się odpowiednio do wzorów użytkowych- por. art. 100 p.w.p.

³⁸ *Prawo patentowe*, s. 162.

³⁹ *Prawo patentowe*, s. 163.

wzory przemysłowe (art. 102–119 p.w.p). Tworzone w instytutach zbiory mogą podlegać ochronie przewidzianej dla baz danych.

Co prawda w art. 94 g (w części dotyczącej komercjalizacji) odwołano się bezpośrednio do ustawy regulującej sferę praw własności intelektualnej⁴⁰, a więc przywołanych już pr. aut., p.w.p, oraz ust. odm. roślin i ustawy te mają zastosowanie zawsze tam gdzie ustawa o PAN nie stanowi inaczej (nie zawiera „swojego” własnego szczegółowego uregulowania). Brak odesłania do ustawy o ochronie baz danych, o tyle nie jest z praktycznego punktu widzenia usterką, że przepisy nie wyłączają (nie ograniczają) w żaden sposób stosowania tej ustawy do baz danych tworzonych w jednostkach PAN.

W ustawie o PAN zwrócono szczególną uwagę na „los” praw własności przemysłowej w przypadku likwidacji lub postawienia instytutu w stan upadłości. W takiej sytuacji na podstawie art. 65 ustawy o PAN, prawo do patentu na wynalazek⁴¹, prawo ochronne na wzór użytkowy, prawo z rejestracji wzoru przemysłowego, którego właścicielem (poprawnie należałoby użyć terminu – uprawnionym) jest instytut (podlegający likwidacji lub taki który może być postawiony w stan upadłości) staje się własnością Akademii. Prezydium Akademii podejmuje uchwałę o ich przeznaczeniu, jeśli zostają one przekazane innemu instytutowi (lub w ogóle innemu jeszcze podmiotowi – ustawa nie wprowadza ograniczeń podmiotowych w tym zakresie) to w uchwale zostają określone warunki i tryb przekazania oraz sposób wykorzystania tego prawa do celów komercyjnych.

Wydaje się, że takie samo rozwiązanie powinno być w przyszłości wprowadzone w odniesieniu do praw autorskich (praw pokrewnych i producenta bazy danych), które stanowią składniki majątku instytutów PAN (choć w praktyce może często w mniejszym stopniu nadające się do typowej komercjalizacji⁴²). Postulat ten mógłby być uzasadniony tym aby, w przypadku likwidacji instytutu naukowego środowisko naukowe decydowało o „losie” tych praw.

IV. Zarządzanie prawami własności intelektualnej

Zagadnieniem, które stanowi istotne *novum* w obecnej ustawie o PAN jest szeroko rozumiane uregulowanie dotyczące zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi oraz prawami własności przemysłowej. Nowelizacja ustawy o PAN

⁴⁰ Por. art. 94g: W sprawach nieuregulowanych ustawą stosuje się przepisy ustawy dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.), ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2013 r., poz. 1410) oraz ustawy z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Dz. U. Nr 137, poz. 1300, z późn. zm.).

⁴¹ Przy czym nie dokonując szczegółowej analizy tego terminu, zauważam, że został on użyty niefortunnie. P.w.p przewiduje bowiem dwa prawa: prawo do uzyskania patentu na wynalazek oraz patent. Wydaje się, że ratio legis przepisu przemawia za przyjęciem, iż chodzi o obydwa prawa.

⁴² Wartość autorskich praw „wydawniczych”, praw autorskich do programów komputerowych może być jednak znaczna.

z 2014 r. wprowadziła obowiązek uchwalenia regulaminu⁴³ zarządzania ww. prawami własności intelektualnej oraz komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych⁴⁴. Komercjalizacja może mieć charakter bezpośredni (poprzez sprzedaż praw lub oddanie do użytkowania, zawarcie umowy licencyjnej) lub pośredni (poprzez dokonywane za zgodą ministra do spraw nauki, tworzenie spółek⁴⁵, obejmowanie, nabywanie oraz posiadanie udziałów i akcji w spółkach prawa handlowego czyli spółkach: z ograniczoną odpowiedzialnością oraz akcyjnych, por. art. 83–84 oraz 94 d ustawy o PAN).

Istota przyjętego obecnie rozwiązania (które niekiedy bywa określane jako proces „uwłaszczenia” naukowców) sprowadza się do tego, że prawa do wyników badań naukowych lub prac rozwojowych, które nie będą podlegać komercjalizacji przechodzą na pracownika. Przy czym pierwotnie ma on obowiązek przekazania instytutowi informacji o tych wynikach i wtedy instytut podejmuje decyzje w sprawie ich komercjalizacji (instytut ma na to 3 miesiące). Jeśli w ciągu 3 miesięcy zdecyduje, iż nie podejmuje się komercjalizacji (lub upłynie ten termin bezskutecznie – tj. instytut będzie „milczał”) to następnie instytut jest zobowiązany w terminie 30 dni złożyć pracownikowi ofertę zawarcia bezwarunkowej i odpłatnej umowy o przeniesienie praw do wyników badań lub prac. Wynagrodzenie przysługujące instytutowi za to przeniesienie praw na pracownika nie może być wyższe niż 10% minimalnego wynagrodzenia za pracę, obowiązującego na dzień zawarcia umowy. Z kolei, gdyby pracownik nie przyjął tej oferty to prawa do wyników badań i prac (łącznie z informacjami, utworami, własnością nośników) przysługują nadal instytutowi.

Opisana powyżej w skrócie reguła nie dotyczy dwóch przypadków, a mianowicie gdy badania naukowe lub prace rozwojowe były prowadzone: a) na podstawie umowy ze stroną finansującą prace lub badania i umowa przewiduje zobowiązanie do przeniesienia praw na rzecz tej strony lub innego podmiotu (badania lub prace zlecone) oraz b) z wykorzystaniem środków finansowych, których zasady przyznawania lub wykorzystywania określają odmienne reguły dysponowania. Jest to bardzo zasadne rozwiązanie biorąc pod uwagę często bardzo wysokie koszty

⁴³ Poglądowo por. J. Chlebny, M. Czarnik, K. Gurba, J. Ożegalska-Trybalska, A. Szewc, R. Zawadzka, *Regulaminy zarządzania własnością intelektualną w szkołach wyższych w świetle znowelizowanej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym. Poradnik*, Warszawa 2015, UP RP, dostęp: http://www.uprp.pl/uprp/_gAllery/67/07/67072/Regulaminy_zarzadzania_wlasnoscia_intelektualna_w_szkolach_wyzszych_w_swietle_znowelizowanej_ustawy_Prawo_o_szkolnictwie_wyzszym_Poradnik.pdf; M. Salamonowicz, *Prawa do wyników badań, ich komercjalizacja oraz tzw. uwłaszczenie naukowców – w prawie o szkolnictwie wyższym*, Monitor Prawniczy, nr 22, 2014, s. 1175 i nast.; A. Niewęglowski, *Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym*, Warszawa 2010.

⁴⁴ W kancelarii PAN przygotowano i rozsyłano instytutom taki pierwotny wzór („szablon”) regulaminu.

⁴⁵ Prawa własności intelektualnej (o charakterze majątkowym) mogą być przedmiotem aportu (wkładu niepieniężnego do spółek kapitałowych). Por. ogólnie: W. Machała, *Wniesienie autorskich praw majątkowych do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Uwagi formalne*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa 2013, s. 483–491.

prowadzenia takich prac i badań. Niesłuszne byłoby pozbawienie podmiotu finansującego prace możliwości wpływania na „los” tych praw, a w praktyce pewnie w ogóle bez tego postanowienia umowy takie nie byłyby zawierane.

Właściwie należałoby wskazać, jeszcze „trzeci przypadek” nieobowiązywania wyżej opisanych zasad, a mianowicie możliwość (zgodnie z art. 94 f ustawy o PAN) całkowicie odmiennego uregulowania umownego, pomiędzy pracownikiem a pracodawcą zasad przyznawania praw do wyników lub prac oraz sposobu i trybu komercjalizacji (zgodnie z regułą swobody zawierania umów z k.c., która doznaje tylko pewnego ograniczenia w przepisach pr. aut. i p.w.p.).

Natomiast w przypadku komercjalizowania na zasadach określonych w ustawie o PAN, szczegółowo uregulowano udział pracownika w środkach uzyskanych z tej komercjalizacji (art. 94 d ustawy o PAN). W „zamian” za te korzyści w stosunku do pracownika nałożono pewne obowiązki np. zachowania poufności wyników badań, współdziałania w procesie komercjalizacji (szczególnie istotne, związane ze współdziałaniem w postępowaniu zmierzającym do uzyskania praw wyłącznych)⁴⁶.

Uchwalenie w/w regulaminu należy do zadań rady naukowej instytutu (por. art. 55 ust. 1 pkt 7 oraz art. 94 „a” ustawy o PAN). Regulamin dotyczy pracowników (tylko w pewnym zakresie doktorantów). Poza zasadami nabywania praw i komercjalizacji powinien on określać m.in. prawa a także obowiązki pracowników i doktorantów w zakresie ochrony i korzystania z praw autorskich, praw pokrewnych oraz praw własności przemysłowej (tu można dostrzec funkcję „uświadamiającą”, edukacyjną); zasady korzystania z majątku instytutu wykorzystywanego do komercjalizacji wyników badań i prac oraz świadczenia usług naukowo-badawczych.

Ustawa o PAN ma zastosowanie zgodnie z art. 94 „b” do wyników: a) badań naukowych (będących zgodnie z zamkniętym katalogiem zawartym w ustawie: wynalazkiem, wzorem użytkowym, wzorem przemysłowym, topografią układu scalonego, wyhodowana albo odkryta i wyprowadzoną odmianą rośliny) oraz b) prac rozwojowych⁴⁷; które powstały w ramach wykonywania przez pracownika instytutu (nie tylko zatrudnionego na stanowisku naukowym) obowiązków wynikających ze stosunku pracy oraz *know-how* związanego z tymi wynikami.

Z kolei zgodnie z art. 57 ustawy o PAN instytuty współpracują w ramach centrów Akademii, w skład tych centrów mogą także wchodzić uczelnie, instytuty badawcze oraz przedsiębiorcy prowadzący badania naukowe i prace rozwojowe, a także zagraniczne instytucje naukowe.

⁴⁶ Szczegółowo por. m.in. art. 94 c ust. 5 ustawy o PAN.

⁴⁷ Nie zdefiniowanych wprost w ustawie o PAN (w art. 50 wspomniano tylko o tych badaniach i pracach), które należy interpretować zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (t.j. opub. w Dz. U. z 2015 r., poz. 1620), która to ustawa w art. 16 ust. 4 zawiera odesłanie do ustawy o PAN. Definicja prac rozwojowych jest zawarta w art. 2 pkt 4 ust. o zas. fin. nauk., w tym przepisie zdefiniowano też badania naukowe (art. 2 ust. 3); przy czym ustawa o PAN jak wskazano dotyczy tylko pewnych wyników tych badań.

Dobrym rozwiązaniem z praktycznego punktu widzenia, biorąc pod uwagę pewne trudności z wyceną tj. określeniem wartości praw własności intelektualnej (szczególnie na początkowym etapie korzystania z nich) oraz zapewnienie sprawności procesu komercjalizacji, było pozostawienie dyrektorowi instytutu swobody i „samodzielności”⁴⁸ w zakresie dokonywania czynności prawnych, bez względu na wartość tych praw (nawet jeśli przekraczają wartość 50 000 euro). Wyłączono bowiem czynności w zakresie komercjalizacji wyników badań naukowych i prac rozwojowych, spod zakresu art. 5 a–5 c ustawy o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa⁴⁹.

V. Odpowiedzialność z tytułu naruszenia

Ustawa o PAN przewiduje w rozdziale 9 reguły odpowiedzialności dyscyplinarnej zarówno pracowników naukowych, jak i badawczo-technicznych. Dotyczą one odpowiedzialności za rażące (a więc nie każde) naruszenie obowiązków lub uchybienie godności pracownika nauki. Do podstawowych obowiązków pracowników naukowych należy: „wykonywanie zadań statutowych jednostek naukowych, w szczególności prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, ogłaszanie i upowszechnianie ich wyników oraz udział w realizacji podjętych przez jednostkę zadań w zakresie kształcenia.” Postępowanie dyscyplinarne wobec pracowników naukowych i badawczo-technicznych toczy się z zastosowaniem przepisów kodeksu postępowania karnego (por. art. 118 ustawy o PAN)⁵⁰.

W niektórych przypadkach naruszenie cudzych praw autorskich w związku z wykonywaniem pracy może być uznane za rażące naruszenie obowiązków pracowniczych (np. pracownik zamiast oryginalnego, własnego utworu oddaje pracodawcy utwór, który stanowi kompilację nieoznaczonych fragmentów cudzych utworów; pracodawca nieświadomy tego wprowadza utwór do obrotu). Wykorzystywanie jako własnych cudzych utworów stanowi też uchybienie godności pracownika nauki⁵¹.

Jeśli chodzi o kwestie proceduralne to zasadnie przyjęto, iż w składzie komisji dyscyplinarnej II instancji co najmniej jeden z członków powinien posiadać

⁴⁸ Ograniczonej przepisami ustawy o PAN i przyjętego w jednostce regulaminu zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi oraz prawami własności przemysłowej oraz komercjalizacji wyników badań i prac.

⁴⁹ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa, t.j. opubl. w Dz. U. z 2012 r., poz. 1224; która nakłada obowiązek uzyskiwania zgody Ministra ds. Skarbu Państwa na dokonywanie czynności prawnych dot. przedmiotu o wartości równej lub większej niż równowartość w złotych kwoty 50.000 euro.

⁵⁰ Szczegółowo por. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 23 września 2010 r. w sprawie szczegółowego trybu i przebiegu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec pracowników naukowych i badawczo-technicznych zatrudnionych w jednostkach naukowych Polskiej Akademii Nauk, opubl. w Dz. U. z 2010 r. Nr 179, poz. 1207; wydane na podstawie art. 117 ustawy o PAN.

⁵¹ Przypadki naruszeń prawa autorskiego w działalności naukowej są opisywane w czasopiśmie Forum Akademickie, w rubryce „Z archiwum nieuczciwości naukowej”, prowadzonej przez M. Wrońskiego, dostęp: <https://forumakademickie.pl/>.

tytuł zawodowy magistra na kierunku prawo. Pozwoli to na przestrzeganie pewnych wymogów i standardów prawnych przy wydawaniu decyzji. Udział „profesjonalisty” powinien gwarantować, iż treść i forma rozstrzygnięcia (od którego tj. prawomocnego orzeczenia komisji II instancji, służy stronie odwołanie do Sądu Apelacyjnego w Warszawie) nie będą obarczone błędami. Po orzeczeniu Sądu Apelacyjnego nie można już wnosić o kasację (w praktyce sprawa jest więc rozstrzygana przez trzy instancje).

Ustawa o PAN w art. 101 ust. 3 daje możliwość (nie jest to bowiem obowiązek) rozwiązania stosunku pracy z mianowanym pracownikiem naukowym bez wypowiedzenia gdy m.in. dokona on przestępstwa z art. 115 pr. aut.⁵² (tzw. plagiat) stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądu (sądu karnego) lub dokona potwierdzonego prawomocnym orzeczeniem komisji dyscyplinarnej naruszenia praw autorskich (w zakresie o jakim mowa w pkt. b art. 101 ust. 3, tj. m.in. przywłaszczenia sobie autorstwa albo wprowadzenia w błąd co do autorstwa utworu, czy rozpowszechnianie utworu bez podania nazwiska twórcy).

VI. Komisja do spraw etyki w nauce – kodeks etyki pracownika PAN

Zgodnie z art. 15 pkt 9 ustawy o PAN do kompetencji Zgromadzenia Ogólnego należy wybranie członków komisji do spraw etyki w nauce⁵³. Sama komisja została zaliczona obok m.in. wydziałów, oddziałów, komitetów naukowych do korporacji uczonych Akademii; niewątpliwie nadało jej to większą rangę. Komisja składa się z 9 osób⁵⁴, które reprezentują środowisko nauki i szkolnictwa wyższego⁵⁵, jej kadencja trwa 4 lata. Komisja orzeka w składach trzyosobowych.

Komisja działa na wniosek lub z „urzędu”⁵⁶. Wyraża ona opinie w sprawach naruszeń etyki w nauce przez pracownika uczelni, jednostki naukowej Akademii oraz instytutu badawczego, a w szczególności w postępowaniach dyscyplinarnych. Wraz z nowelizacją w 2014 r. ustawy u.tyt.st.nauk. przyznano Prezydentowi RP (który nadaje tytuł naukowy) uprawnienie do zwrócenia się do Centralnej Komisji o dołączenie do wniosku o nadanie tytułu naukowego opinii komisji ds. etyki

⁵² Odpowiedzialność karna z tytułu popełnienia przestępstwa z art. 115 pr. aut. przedawnia się z upływem 5 lat (por. art. 101 par. 1 pkt 4 k.k.).

⁵³ Jest to inne ciało aniżeli Komitet etyki w nauce (komitet problemowy) – na temat tej instytucji por. <http://www.ken.pan.pl/>.

⁵⁴ Obecny skład, jak i wszelkie informacje o działalności (sprawozdania) są dostępne na stronie: <http://www.instytucja.pan.pl/index.php/komisja-do-spraw-etyki-w-nauce>.

⁵⁵ Zgodnie z art. 40 ustawy o PAN tryb powoływania komisji określa rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 października 2010 r. w sprawie trybu wyboru członków komisji do spraw etyki w nauce, trybu jej prac i sposobu wykorzystania wiążących opinii komisji oraz sposobu finansowania (tekst jednolity), opubl. w Dz. U. z 2014 r., poz. 215.

⁵⁶ Por. art. 39 ustawy o PAN.

w nauce przy PAN, w przypadku powzięcia wiadomości o możliwości naruszenia praw autorskich przez kandydata do tytułu profesora (art. 28 ust. 3a).

Komisja może z własnej inicjatywy kierować sprawy dotyczące naruszeń zasad etyki w nauce przez pracowników, do właściwych komisji dyscyplinarnych z zaleceniem przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego. Opinie komisji w sprawach naruszeń dokonanych przez pracowników, o których mowa powyżej, są wiążące⁵⁷.

Do zadań komisji należało przygotowanie kodeksu etyki pracownika naukowego. Taki kodeks został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne PAN⁵⁸ w grudniu 2012 r.⁵⁹. Komisja podejmuje też działania mające na celu upowszechnianie standardów rzetelności badań naukowych. Przy tworzeniu wyżej wymienionego kodeksu skorzystano z rozwiązań zagranicznych tj. dokumentu pt. *The European Code of Conduct for Research Integrity*, który został rozpowszechniony w 2010 r. przez *European Science Foundation (ESF)* i *All European Academies (ALLEA)*, jako wzorzec do wykorzystania przy tworzeniu krajowych kodeksów.

Kodeks poza preambułą oraz wskazaniem uniwersalnych zasad i wartości etycznych w pracy naukowej zawiera dwie części szczegółowe. W pierwszej opisane zostały dobre praktyki naukowe: „1) postępowanie z danymi naukowymi; 2) procedury badawcze; 3) autorstwo oraz publikowanie wyników badań; 4) recenzowanie; 5) formowanie młodej kadry; 6) współpraca międzynarodowa; 7) unikanie konfliktu interesów.

W odniesieniu do autorstwa i publikowania wyników badań przyjęto pewne zasady (pkt 3), które wydają się intuicyjnie tak słuszne jak i powszechnie znane, ale jak pokazuje praktyka nie zawsze takimi były. Stąd ich upowszechnianie w kodeksie jest bardzo pożądane. Między innymi przyjęto:

- iż autorstwo publikacji naukowej ma opierać się wyłącznie na twórczym i istotnym wkładzie w badania (istotne jest to, że podano przykładowe, ale najważniejsze elementy tego wkładu: „a więc na znaczącym udziale w inicjowaniu idei naukowej, tworzeniu koncepcji oraz projektowaniu badań, na istotnym udziale w pozyskiwaniu danych, w analizie i interpretacji uzyskanych wyników oraz w istotnym wkładzie w szkicowanie i pisanie artykułu lub jego krytycznym poprawianiu z punktu widzenia zawartości intelektualnej” – pkt 4); chodziło m.in. o wyeliminowanie przypadków dopisywania autorów, „honorowania” jako współautorów osób, które pomogły finansowo, udostępniły aparaturę na potrzeby badań;

⁵⁷ Na podstawie par. 14 przywołanego rozporządzenia z dnia 28 października 2010 r.

⁵⁸ Por. art. 15 pkt 10 ustawy o PAN, który stanowi podstawę dla uchwalenia przez zgromadzenie kodeksu etyki pracownika naukowego przedstawionego przez komisję do spraw etyki w nauce.

⁵⁹ Kodeks jest dostępny na stronie: <http://www.instytucja.pan.pl/index.php/komisja-do-spraw-etyki-w-nauce/skad-komisji>. Na tej samej stronie jest dostępny komentarz prof. A. Zolla do tego kodeksu, opublikowany w Forum Akademickim nr 1 z 2013 r. Kodeks stanowi załącznik do uchwały nr 10/2012 Zgromadzenia Ogólnego PAN z dnia 13 grudnia 2012 r. Kodeks został przywołany w wyroku SN z dnia 7 października 2014 r., sygn. akt I PK 38/14.

- iż dopuszczona jest kolejność podawania nazwisk zgodną ze zwyczajem obowiązującym w danej dyscyplinie naukowej (np. tzw. pierwszy autor) przy czym podkreślono, że musi ona zostać zaakceptowana przez wszystkich współautorów i to już na wczesnym etapie przygotowywania publikacji;
- iż autopowtórzenia są dopuszczalne, ale publikowanie tej samej pracy (lub jej istotnej części) musi zostać zaakceptowane przez redakcję wydawców, należy odwołać się do pierwszej publikacji pracy oraz, i to wydaje się najważniejsze, takie „powiązane” opracowania należy uwzględnić w dorobku autora jako jedną pozycję; zasady te, są szczególnie istotne, z uwagi na dokonywane niekiedy przesadnie negatywne oceny autopowtórzeń.

Z kolei w pkt. 4 kodeksu scharakteryzowano nierzetelność naukową, którą stanowią „przewinienia przeciwko obowiązującym w środowisku naukowym zasadom etycznym i przyjętym dobrym praktykom”. Do najpoważniejszych przewinień, które godzą w etos badań naukowych zaliczono: „fabrykowanie i fałszowanie wyników badań, które stanowią rażące naruszenie podstawowych zasad uprawiania nauki, a także plagiatowanie, będące niedopuszczalną formą przewinienia przeciwko innym badaczom”.

Na potrzeby ocen etycznych przyjęto szeroką definicję plagiatu, do której należy poczynić pewne wyjaśnienie. Fragment tej definicji brzmi: „plagiatowanie polega na przywłaszczeniu cudzych idei, wyników badań lub słów bez poprawnego podania źródła, co stanowi naruszenie praw własności intelektualnej” (podk. SSK). Trzeba przypomnieć, iż naruszenie praw własności intelektualnej stanowi tylko takie przywłaszczenie cudzych rezultatów pracy, które spełnia kryteria odpowiednio: utworu (jego twórczego fragmentu), wynalazku, wzoru. Same „idee”, odkrycia naukowe jako takie nie podlegają ochronie na podstawie pr. aut. (czy praw własności przemysłowej), a tylko sposób ich wyrażenia może przybrać formę twórczą i jej przejęcie będzie wtedy stanowiło naruszenie prawa własności intelektualnej. Przejmowanie cudzych pomysłów naukowych, tematów badawczych może być w pewnych warunkach uznane za naganne. W ocenach etycznych można stosować (i w praktyce stosuje się) inne (bardziej „wymagające”) kryteria, aniżeli te przyjęte w regulacjach prawnych, ale nie powinno to prowadzić do mieszania tych sfer.

Załącznik do kodeksu stanowią wytyczne, o dużym znaczeniu praktycznym, dotyczące postępowania w sprawach o naruszenie zasad rzetelności w nauce oraz praktyki dotyczące współpracy międzynarodowej. Każdy naukowiec (nie tylko pracujący w jednostkach PAN) powinien zapoznać się z kodeksem i przestrzegać przyjętych w nim zasad. Dobrą praktyką mogłoby być wręczanie młodym naukowcom, doktorantom kodeksu np. przy zawieraniu umowy o pracę, umowy o studia doktoranckie.

VII. Zakończenie

Rozwój nauki ma miejsce od tysięcy lat. Prawo własności intelektualnej funkcjonuje (na szerszą skalę) od nieco ponad 125 lat, polskie regulacje tej gałęzi prawa z wiadomych względów historycznych są o ćwierć wieku młodsze. Zawsze ten rozwój opierał się na czerpaniu z dorobku innych, dorobku poprzednich pokoleń. W większości sytuacji odbywał się z poszanowaniem praw innych, a przypadki naruszeń praw innych naukowców, odnotowywane w historii, jak wydaje się nie były liczne⁶⁰. Obecnie z uwagi na dużo większą skalę prowadzonej działalności badawczej i naukowej, jawność procedur badawczych i tych związanych z uzyskiwaniem stopni oraz tytułów naukowych, a także łatwy dostęp do mediów (prasy) te przypadki naruszeń częściej są ujawniane. Nawet jeśli procentowo skala naruszeń byłaby podobna, to z uwagi na skalę działalności naukowej⁶¹ nie ma wątpliwości, iż w ujęciu liczbowym jest ich obecnie więcej. Mając na uwadze wartość ekonomiczną i znaczenie praw własności intelektualnej w szeroko rozumianej nauce, wszelkie regulacje prawne, jak i pozaprawne, których celem jest „porządkowanie” tej sfery, a także podnoszenie świadomości prawnej naukowców są pożądane. Dokonane w ramach reformy systemu nauki zmiany w ustawie o PAN związane z problematyką praw własności intelektualnej były potrzebne⁶².

Bibliografia

- Barta J. (red.), Czajkowska-Dąbrowska M., Cwiąkański Z., Markiewicz R. (red.), Traple E., 2011, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, wyd. 5.
- Barta J., Markiewicz R., 2013, *Prawo autorskie*.
- Biagioli M., Galison P. (red.), 2003, *Scientific Authorship. Credit and Intellectual Property in Science*, praca zbiorowa, Nowy Jork, Londyn.
- Bukowski M., Flisak D. (red.), Z. Okoń, P. Podrecki, S. Stanisławska-Kloc, T. Targosz, 2015, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX.
- Chlebny J., Czarnik M., Gurba K., Ożegalska-Trybalska J., Szewc A., Zawadzka R., 2015, *Regulaminy zarządzania własnościami intelektualną w szkołach wyższych w świetle znowelizowanej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym. Poradnik*, Warszawa, UP RP.
- Curie E., 1979, *Maria Curie*, PWN, Warszawa.
- du Vall M., 2008, *Prawo patentowe*, Warszawa.
- Kasprzycki D., Ożegalska-Trybalska J., 2013, *Prawne aspekty zarządzania własnościami intelektualną na uczelniach. Zagadnienia wybrane*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o wła-*

⁶⁰ Nie mam dostępu do wyników badań, nie posiadam dokładnej wiedzy czy były prowadzone analizy dot. naruszeń tych praw w sferze działalności naukowej. Opieram ten pogląd na własnej analizie informacji i publikacji.

⁶¹ „Masowość” pewnych działań zresztą często pociąga za sobą obniżenie ich poziomu.

⁶² Nawet jeśli na pierwszym etapie stosowania „nowego” prawa wymagają wysiłku związanego z uchwaleniem odpowiednio przygotowanych regulaminów korzystania z praw własności intelektualnej oraz komercjalizacji wyników badań i prac rozwojowych to poprzez ich przyjęcie zapewnią transparentność i powinny ułatwić zarówno pracownikom, jak i instytucjom naukowym korzystanie z dóbr intelektualnych.

- ność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa.
- Machała W., 2013, *Wniesienie autorskich praw majątkowych do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Uwagi formalne*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa.
- Markiewicz R., 1990, *Ochrona prac naukowych. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej*, z. 55, Kraków.
- Markiewicz R., 2015, *Zabawy z prawem autorskim*.
- Niewęglowski A., 2010, *Wyniki prac badawczych w obrocie cywilnoprawnym*, Warszawa.
- Salamonowicz M., *Prawa do wyników badań, ich komercjalizacja oraz tzw. uwłaszczenie naukowców – w prawie o szkolnictwie wyższym*, Monitor Prawniczy, 2014, nr 22.
- Stanisławska-Kloc S., 2012, *Plagiat – zagrożenie dla autorstwa w XXI w.*, w: J. Balcarczyk (red.), *Dobra osobiste w XXI wieku. Nowe zasady, wartości, technologie*, Warszawa.
- Stanisławska-Kloc S., 2013, *Plagiat contra autoplaciat*, w: A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Warszawa.
- du Vall M., 2008, *Prawo patentowe*, Warszawa.